

El procés de Bolonya: reptes, incerteses i oportunitats per a l'Educació Social

Resum

Aquest article és el resultat d'un mosaic de reflexions que hem demanat a diferents veus expertes que, des de diferents àmbits, ens ajudessin a reflexionar a l'entorn dels reptes, incerteses i oportunitats que obre el procés de Bolonya per a l'Educació Social. En aquest sentit, representants del món professional, així com persones vinculades al món universitari, ens aporten la seva opinió i anàlisi de la temàtica.

Paraules clau

Espai Europeu d'Educació Superior, Grau en Educació Social, Món professional

El proceso de Bolonia: retos, incertidumbres y oportunidades para la Educación Social

Este artículo es el resultado de un mosaico de reflexiones que hemos solicitado a distintas voces expertas que, desde diferentes ámbitos, nos ayudasen a reflexionar en torno a los retos, incertidumbres y oportunidades que abre el proceso de Bolonia para la Educación Social. En este sentido, representantes del mundo profesional, así como personas vinculadas al mundo universitario, nos aportan su opinión y análisis de la temática.

Palabras clave

Espacio Europeo de Educación Superior, Grado en Educación Social, Mundo profesional

The Bologna process: challenges, uncertainties and opportunities for Social Education

This article is the result of a medley of thoughts that we have requested from various experts which, from different spheres, should help us to reflect on the challenges, uncertainties and opportunities facing Social Education from the Bologna process. In this way, representatives from the business world, as well as people involved in universities, provide their opinion and analysis of the subject.

Key words

European Higher Education Area, Degree in Social Education, Business world

Autor: AA.DD

Article: El procés de Bolonya: reptes, incerteses i oportunitats per a l'Educació Social

Referència: Educació Social, núm. 40 p65-82.

▲ Perspectives i reptes per a l'Educació Social

Amb intenció de realitzar una aportació necessàriament limitada i centrada presentem, en primer lloc, alguns elements significatius del nostre context social que percebem des del treball que realitzem a la *Fundación EDE* que percebem connectats amb el futur de l'Educació Social, alguns reptes, derivats dels mateixos i algunes qüestions clau relacionades amb la formació.

Alguns elements significatius del context social

- Consolidació del sistema públic de serveis socials
- Impuls de l'educació no formal en l'àmbit escolar
- Desenvolupament d'experiències de professionalització parcial del temps lliure educatiu i configuració progressiva d'un sistema de serveis d'infància i joventut de responsabilitat pública que inclou l'oci educatiu.
- Aposta pel model de gestió mixta de serveis de responsabilitat pública, cosa que implica que un nombre important de professionals treballin en entitats d'iniciativa privada.
- Canvis que afecten les motivacions i la disponibilitat del voluntariat
- Risc de pèrdua d'algunes de les funcions socials de les ONL: sensibilització i denúncia, promoció de drets, ajuda mútua...
- Canvis en la família i en altres agents de socialització que incideixen sobre els processos de socialització, particularment de les persones menors d'edat.
- Dificultats per conciliar la vida personal, familiar i laboral
- Debilitament de les xarxes de suport social informal
- Presència creixent de persones immigrants i necessitat d'avançar cap a una societat capaç d'integrar, valorar i enriquir-se amb les diferències culturals.
- Emergència de nous valors: reconeixement del valor de la persona individual (no individualisme) i de les diferències (de sexe, edat, origen...), igualtat de gènere, sostenibilitat, responsabilitat social...

Reptes per a l'Educació Social en aquest context

- Consolidar-se com una professió *transversal*, present en els diferents sistemes d'atenció orientada a promoure la inclusió social i la ciutadania activa, a través de la intervenció educativa i altres activitats (informació i orientació...).
- Consolidar la seva posició en els diferents sistemes públics que es van configurant o consolidant, així com en alguns "espais d'intersecció": socioeducatiu, sociocultural, sociolaboral...
- Donar a conèixer la professió i la contribució social de les i els professionals
- Promoure la millora de les condicions laborals i l'equiparació progressiva de les condicions laborals de les i els treballadors que presten serveis de responsabilitat pública.

- Impulsar la intervenció educativa en l'àmbit sanitari des d'un enfocament preventiu i promotor de la salut, connectat amb la xarxa d'atenció primària de salut.
- Preservar la intervenció educativa en l'àmbit del voluntariat social, esportiu, mediambiental..., promovent experiències en las quals convisquin adequadament la intervenció professional i voluntària.
- Impulsar l'educació en valors en un context multicultural i d'emergència de nous valors.
- Adaptar la intervenció a les diferències, i promoure la contribució social de la gent gran, del jovent, de les dones, de les persones immigrants i el reconeixement i valoració (no només el respecte) de les diferències.
- Contribuir des de la tasca educativa a preservar les funcions socials tradicionals del tercer sector que es corre el risc de perdre.

Algunes claus per a la formació de les/dels professionals

- Capacitar professionals polivalents, capaços d'incidir en els processos de socialització (enculturació i gènesi cultural, canalització i control d'impulsos, aprenentatge i diversificació de funcions socials), mitjançant la relació educativa, tant en el pla personal, com familiar, grupal / organitzacional o comunitari i de treballar des dels diferents sistemes d'atenció en col·laboració amb altres perfils professionals.
- Formar professionals qualificats per a la comunicació, el diàleg i la relació interpersonal, amb flexibilitat i capacitat d'ajustament als diferents contextos de treball.
- Impulsar la perspectiva transformadora de l'educació social, tot incorporant als plans formatius competències en sensibilització, promoció de drets, innovació, canvi organitzacional, diversitat... i participar, com a institucions formatives, en processos i iniciatives de canvi social.
- Capacitar les persones en formació i les i els professionals per tal que orientin proactivament el seu propi itinerari vital en el context en què els ha tocat viure, fent una re-lectura del mateix procés educatiu i treballant sobre la pròpia persona, des de la relació amb altres, ja des de la formació universitària.
- Tenir cura particularment de la formació ètica de les persones en formació i de les i els professionals, el seu coneixement del medi i la formació de la seva capacitat crítica.

Rafael López-Arostegi
Fundación EDE
rlopez@fundacionede.org

Universitat i món professional: una relació ja sense excuses

Sens dubte, fa molts anys que es parla de la necessària relació de proximitat i complementarietat que la universitat i el món professional han de tenir, i com cada una de les institucions s'han de situar una enfront de l'altra per assolir justament aquest objectiu. Moltes veus, en els darrers anys, han manifestat en clau de denúncia allò que realment la universitat ha d'aconseguir dels seus alumnes per tal que les entitats i empreses que representem el món professional rebin nous treballadors, i, per tant, nous professionals, amb unes capacitats mínimes que permetin garantir l'exercici de la nova feina per la qual se'ls ha contractat.

Aquest debat sempre ha estat obert, però sembla que ara, ja immersos plenament en el procés de Bolonya, cobra més sentit que mai i no té volta enrere. Universitat i sector professional hem d'entendre'ns i hem de col·laborar més que mai en trobar les maneres per saber treure el màxim profit d'uns plantejaments valents que l'Espai Europeu d'Educació Superior està implementant en les universitats i les seves aules. Algunes de les apostes i de les principals aportacions d'aquest procés són claus i realment esperançadores. En destacaria tres: en primer lloc, un nou enfocament de la universitat més centrada en l'estudiant en sentit ampli, tenint en compte no solament el desenvolupament dels seus coneixements sinó també de les seves capacitats, habilitats i destreses en relació amb l'ocupabilitat i l'accés a una feina. En segon lloc un sistema d'avaluació que valora l'adquisició de coneixements i continguts però, alhora, també d'habilitats i destreses dels estudiants i la seva capacitat per adaptar-se a diferents situacions i graus de complexitat. Una tercera característica és la voluntat de la universitat, concretada en els seus plans d'estudis, d'apropar-se al sector professional per, justament, dotar els seus estudis i ensenyaments d'elements actuals i en constant renovació, així com per saber amb més veracitat cap on van les necessitats reals i requeriments d'un mercat laboral i un sector professional, en ple moviment i dinamisme; en aquest sentit, l'àmbit socioeducatiu és un clar exemple.

D'aquests principis i/o finalitats es desprenen un seguit d'accions que, entre d'altres, es concreten amb: un increment dels pràcticums; un volum d'estudi i formació que trenca radicalment amb el que fins ara existia i obra realment nous espais d'aprenentatge on l'alumne és molt més protagonista de la seva formació tot assumint un rol més actiu i participatiu; un canvi en la mentalitat del docent tot implementant noves metodologies de treball i estudi i on l'acompanyament amb un caràcter clarament individualitzat serà una peça clau per assolir els resultats esperats pel que fa al treball de l'estudiant.

Tots aquests elements, entre d'altres, han de permetre que l'alumne que ja és graduat i es prepara per entrar en el mercat de treball, arribi amb unes competències que li capacitin no tan sols per exercir la seva nova professió amb la formació i coneixement requerit, sinó també perquè el capacitin per al treball en equip; l'elaboració i gestió de projectes; l'adaptabilitat i flexibilitat davant de situacions noves, moltes vegades amb una certa càrrega d'estrès i tensió; l'exercici del diàleg i l'escolta; l'aprenentatge de l'autonomia i la iniciativa; les ganes d'aprendre, ser curiós i superar-se assumint noves fites, etc. Totes aquestes qüestions que conformen tot un seguit de continguts procedimentals, aptituds i actituds, poques vegades s'han pogut treballar a les aules i justament són les que, a banda dels coneixements teòrics que pugui presentar un nou candidat, es valoren realment com necessàries i, en alguna mesura, imprescindibles per tal d'assolir amb èxit la carrera professional. L'exercici de la nostra professió cada dia més es caracteritza per la capacitat d'adaptació en un entorn canviant i on cal exercitar les habilitats i destreses comunicatives, amb capacitat d'anàlisi i amb mirades obertes que permetin entendre i comprendre una realitat complexa en la qual estem treballant i intervenint. Tant de bo que ara estiguem més a prop d'assolir aquest encaix entre el que des del món professional requerim a la universitat i el que la institució docent per excel·lència, en el marc del procés de Bolonya, pot realment aconseguir. Aquest és, sens dubte, el gran repte dels propers anys.

Lluís Toledano
Director Tècnic
Fundació IReS
lluistoledano@iresweb.org

▲ La fe en Bolonya

La meua valoració de tot procés relacionat amb els possibles canvis a la universitat ha estat sempre plena d'incredulitat. Entre les institucions educatives, les nostres universitats són les més resistents, donen sistemàticament fe de què tot es pot canviar per tal que no canviï res.

Posats a tornar a creure, convé recordar que quan es tracta de la formació universitària de professionals de l'àmbit socioeducatiu i terapèutic, les incerteses o els reptes, les propostes de canvi que sorgeixen a partir del procés Bolonya, són de dos tipus. El primer, és comú a tots els estudis: adaptar-se a allò que significa ensenyar i aprendre en la societat del coneixement. El segon, és el repte clàssic de com es forma a professionals que tenen com a eix de la seva actuació la relació personal.

No hi ha reforma possible sobre allò que ha de saber qualsevol professional d'aquest àmbit si ho han de decidir els col·legis professionals o els departaments vinculats exclusivament a un d'aquests estudis universitaris

El nou currículum i les noves formes d'aconseguir-lo haurien de conduir en primer lloc a definir clarament quin és el conjunt de coneixements i de savieses comú a les diferents professions *socials* (les que s'ocupen de les persones considerant sempre que són éssers socials), el tronc que és comú a totes elles, tant si posen l'accent en els processos educatius, en els efectes terapèutics de la intervenció o en les dinàmiques de pertinença social. Tanmateix, el que s'està fent no sembla que sigui integrar sinó més aviat aprofitar els canvis per convertir en bàsic allò que fins ara aguditzava artificialment les diferències. En veure algunes revisions de currículums es pot assistir a la paradoxa que estudiar, per exemple, l'exclusió o la incorporació social és diferent per als Treballadors Socials que per als Educadors Socials, o que els dinamismes comunitaris per crear contextos educatius són diferents en aquests estudis que en Pedagogia Social. No hi ha reforma possible sobre allò que ha de saber qualsevol professional d'aquest àmbit si ho han de decidir els col·legis professionals o els departaments vinculats exclusivament a un d'aquests estudis universitaris. És una bona ocasió per aclarir què és el que tothom ha de saber, no allò que suposadament definia fins ara una professió.

Els canvis en la lògica de l'aprendre, del saber, tot posant l'èmfasi en els itineraris personals d'aprenentatge i en la funció del professor com a estimulador, orientador, complementador i avaluador, la desaparició de la centralitat de l'aprenentatge per transmissió presencial, pot suposar un avenç en una part central de la formació d'aquests professionals: la formació reflexiva. Podria millorar la formació per incorporar elements claus, com ara: les variables personals per llegir i interpretar les realitats socials; la ubicació personal en els encàrrecs socials; les visions sobre "l'altre", les seves potencialitats i dificultats; les capacitats per definir adequadament les diferents situacions personals i col·lectives; les formes d'acompanyar processos de canvi, etc. Podríem trobar-nos davant d'una forma d'ensenyar que fa possible la construcció reflexiva del mateix saber. També podria servir per tornar a l'essència de la lliçó *magistral*. És a dir, les poques sessions destinades a què l'alumnat visualitzi el saber integrat com a producte de la reflexió del professor, que pretenen seduir per aprendre, descobrir la multiplicitat de facetes d'una qüestió, la necessitat d'investigar i saber més.

Igualment, els canvis en la lògica professionalitzadora permetrien ordenar millor el procés d'incorporació a la pràctica professional. És l'ocasió per universalitzar l'acompanyament tutorial en la incorporació a partir de les pràctiques i de la implantació de temps de *maduració* professional supervisada, de descobriment de les vàlues, de les necessitats, de les dificultats i de les incompatibilitats que un alumne, malgrat estar format, pot tenir amb bona part de l'exercici professional que es deriva de la formació.

La nova-vella proposta formativa serà útil si aconsegueix: definir el que tothom ha de saber i la seva coherència interna; identificar les diferents formes d'ajudar a construir itineraris personals d'aprenentatge; descobrir i practicar les diferents metodologies d'intervenció; facilitar l'ajustament entre les formes personals de ser i actuar i els requisits de professions basades en la relació. Però tot això requereix estimular l'aparició d'un nou tipus d'alumne (esperar-ho institucionalment i no somiar amb l'anterior) i, especialment, abandonar bona part de les formes periclitades de fer de professor. Caldrà afegir a la fe, l'esperança.

Jaume Funes Artiaga
Professor de les EUTSES (URL)
adolescencias@jaumefunes.com

La nova formació de grau dels educador@s socials

Critiquem les propostes, que opten per una formació tecnicista i instrumental dels estudiants, degradats a *alumnes*², sota l'excusa d'una particular lectura del Tractat de Bolonya

En aquestes breus línies¹ pretenem esbossar alguns elements de caràcter general per aportar (des de la pròpia experiència a la Universitat de Barcelona), certes reflexions davant els canvis que se'ns presenten. Apostem per la universitat com un espai de transmissió, apropiació i creació de sabers. Des d'aquesta mateixa posició critiquem les propostes (avui hegemòniques), que opten per una formació tecnicista i instrumental dels estudiants, degradats a *alumnes*², sota l'excusa d'una particular lectura del Tractat de Bolonya. Lectura que pretén subsumir la universitat en un apèndix barat del mercat, destruint el seu potencial cultural i reduint-la a la producció d'operadors *competents* segons les exigències del mateix mercat. Aquest procés d'assetjament i enderrocament³ ja començat avança sense impediments, titllant de *fòssils* aquells qui ens atrevim a denunciar l'abast del procés. Així les coses, obrim la pregunta sobre si es podrà, a les nostres universitats, possibilitar una formació que vagi més enllà de les meres competències que reclama el mercat laboral⁴.

La lectura hegemònica de Bolonya ens convoca a entendre la universitat com a espai de *consens* suposant “una comunitat d'interessos d'actors que arriben a un acord comú en forma lliure”. Però, existeix una comunitat d'interessos entre el capital global i la formació rigorosa dels estudiants universitaris, de totes les carreres, a totes les universitats? Es busca, des d'aquestes lògiques, la formació de persones de sòlida cultura i pensament crític? Es pensa la universitat com a espai on elaborar i confrontar sabers i en el qual prevalen moviments permanents de construcció / deconstrucció de coneixements disciplinaris, re—acomodació i canvi de les seves fronteres, etc.? Entenem que no.

No obstant això, a més de la denúncia, considerem oportú registrar les escletxes, els forats, les frevoleses d'aquesta lectura de Bolonya a l'efecte d'introduir allí els territoris de resistència i canvi. En cas contrari, contribuïm a construir un Amo sense fissures, omnipresent, omnipotent. És el problema que veiem a la pura denúncia: que no aporta eines per impulsar un *altre treball universitari possible*. On són aquestes zones de clivatge? En el cas que ens ocupa, la formació de grau en educació social, entenem que hi ha dos *locus* privilegiats:

- 1 nuclis teòrics fonamentals
- 2 pràcticum

Pel que fa a la primera qüestió, considerem fonamental no cedir en nivells i continguts a les pressions del *facilisme*, continguts “*de moda*” per desorientar la pràctica social educativa: la psicologització dels continguts pedagògics i la substitució del treball educatiu per la protocolarització de tasques de control. Proposem, en canvi, les lectures; el pensar amb els altres; el coneixement precís i precíus de les disciplines que configuren el camp pedagògic. Volem assenyalar que aquesta qüestió ha tingut bona acollida i ha estat plantejada amb rigor per la Comissió Promotora del nou pla d'estudis d'Educació Social de la UB.

El Pràcticum l'entendem com una part del procés formatiu en la qual l'estudiant ha de realitzar un cert treball social educatiu, amb subjectes de l'educació social, en el context institucional que es trobin. De manera que l'estudiant pugui transferir els coneixements a altres accions, en altres llocs i amb altres subjectes. Els coneixements remetent a diverses àrees, tals com llenguatge i comunicació; art i literatura; tecnologies de la informació; jocs i esports; coneixement de l'entorn...

Proposem una articulació del Pràcticum en la qual, a més de donar a conèixer els possibles llocs, dificultats, situacions... on l'acció social educativa té cabuda, ofereixi als estudiants elements per construir-se un *utilatge* pedagògic propi. Es tracta que el professional tingui recursos per poder reubicar-se en diversos espais institucionals al llarg de la seva vida professional i, en conseqüència, sàpiga llegir adequadament els canvis que produeixen les exigències socials i culturals emergents, i així poder reconèixer, en cada cas, les diferències entre el treball social educatiu i les meres exigències de control poblacional.

Entenem que aquestes (i altres) possibilitats de treball resten obertes en la mesura que els professors universitaris no ens lliurem a les imposicions economicistes, que denunciem permanentment les seves argücies i mantinguem una aposta sostinguda a favor de les noves generacions, capaces sens dubte d'enfrontar, també elles, les injustícies i depredacions que avui amenacen la universitat per convertir-la en *escola terciària de la ignorància*⁵.

Violeta Núñez

Universitat de Barcelona

violetanunez@ub.edu

- 1 Aquest tema ha estat objecte de treball de l'equip GERES_NET des de l'any 2000. Pot consultar-se el llibre *La educación en tiempos de incertidumbre*. Barcelona: Gedisa, 2002. Particularment el capítol 1.
- 2 En efecte, la puerilització de l'estudiantat com a alumnat no és un fet aïllat i innocent... respon a la lògica social actual: la desresponsabilització dels actors socials.
- 3 Veure el cicle de debats organitzat en la llibreria La Central del Raval, Barcelona, al llarg del mes d'abril de 2008: *Liquidació per enderrocament: Llegir, escriure i pensar en la Universitat*.
- 4 Que en el cas que ens ocupa abasta tant les administracions públiques com entitats privades o del tercer sector.
- 5 MICHÉA, J-C (2002): *La escuela de la ignorancia*. Madrid: Acurela libros.

Educació Social i EEES

Sembla clar que un dels objectius fonamentals que inicialment es buscava amb l'anomenat Espai Europeu d'Educació Superior (EEES), era arribar a una certa harmonització (*Tuning*), que no unificació, dels sistemes i estudis d'educació superior a Europa amb vista a assolir la intercomprensió i la comparabilitat, que facilités entre altres coses la compatibilitat de titulacions i la mobilitat d'estudiants, professors, diplomats i professionals en tot l'àmbit europeu. Un propòsit a primera vista interessant i lloable.

No sembla, tanmateix, tan clar, almenys per ara, que aquesta harmonització sigui també tan positiva per a l'assoliment d'una més gran qualitat dels estudis universitaris en general i, en particular, dels estudis d'Educació Social i de la formació dels educadors socials.

Conceptualment o, si es vol, ideològicament, la reflexió, mètode i estratègies en les que s'ambientava aquesta harmonització tenien un clar tuf economicista i taylerià, que adoptava des del principi el model d'universitat professionalista i competitiu, relegant a un segon pla els models científics i humanistes. L'economia ho dominava tot, eren els signes dels temps. No era ni molt menys banal, que es parlés de competències i no d'objectius, de competitivitat, de compte de resultats, d'eficàcia, de formar professionals demandats, etc. No era d'estranyar tampoc que, entre els més grans defensors d'aquest *Tuning* inicial, hi fossin Berlusconi i Aznar.

El que passava, i passa, és que entre la ganga generalitzada del pensament únic, subtenia també aquesta imperiosa obligació d'harmonització i la no menys generalitzada necessitat de canvi i reformes de les universitats europees i no solament en termes d'eficiència sinó també en les seves estructures, gestió, en les seves metodologies, etc., per sortir al pas de la globalització, de les noves tecnologies, dels renovats alumnes...

La necessitat de renovació a Espanya era clara i l'adequació de les nostres universitats als models centreeuropeus apareixia com una esperança, com una ocasió única.

Y aquí estem, veient com amb lentitud es van canviant, almenys formalment, algunes concepcions, algunes paraules, alguns mètodes i renovats parcialment i nominalment, que no és pas poc, els currículums, els espais d'aprenentatge....I anem comprovant un renovat interès del professorat a formar-se, a reciclar-se, a mentalitzar-se en la reforma. Aspecte aquest imprescindible i fonamental.

Amb aquest motiu, les reflexions i estudis que s'han anat fent i es van fent a l'entorn de l'Educació Social (Informes ANECA, 2003, 2005, EduSoCyL 2006 (*Pedagogía Social*, Revista Interuniversitaria, n. 14 i <http://iuce.usal.es>), Document Final sobre el Títol de Grau, Jornadas Mallorca 22- juny 2006...) suposen un notable esforç de renovació i reconceptualització crítica del que fins ara es feia.

A poc a poc anirem veient com van sortint els nous currículums d'Educació Social de les diverses universitats i fins a quin punt recullen els aspectes positius i esperançadors d'aquesta obligada reforma. Del que es va coneixent, es podria dir que, almenys sobre el paper, van en una acceptable direcció.

A les nostres mans estarà que, transcendint aquella carcassa inicial d'orientació neoliberal i economicista, i malgrat que es munti sobre el "cost zero" en què ens ha sumit precisament aquest capitalisme (cosa que dificultarà el seu desenvolupament) no perdem l'ocasió per anar renovant no només els plans d'estudis, sinó també els conceptes i el fons dels nostres sabers i fers a l'aula i en la nostra relació d'aprenentatge amb els alumnes, per tal de fer d'ells uns recurrents estudiosos d'allò que van aconseguir aprendre a la universitat i així ser uns eficients professionals en la praxi de l'Educació Social.

José Ortega Esteban
Universidad de Salamanca
joe@usal.es

A les nostres mans estarà que, transcendint aquella carcassa inicial d'orientació neoliberal i economicista no perdem l'ocasió per anar renovant no només els plans d'estudis, sinó també els conceptes i el fons dels nostres sabers

Influència del procés de Bolonya en l'Educació Social

Des de fa uns anys, i coincidint amb l'inici del projecte de Bolonya, s'han dut a terme molts actes, conferències i informes que mostraven diagnòstics, anàlisis i reflexions sobre el sistema universitari davant l'adaptació d'aquest a les noves circumstàncies socials.

La societat demana una profunda transformació del sistema educatiu en general, i en especial de les universitats, per tal que aquestes puguin estar a l'alçada de les seves expectatives.

Es demana a les universitats que siguin *de qualitat*, és a dir, que siguin les millors en formació, en investigació, que se situïn a escala mundial en el rànquing de l'excel·lència, que facin el paper de motor econòmic i social, que sàpiguen gestionar eficaçment els seus recursos, entre altres.

S'han identificat alguns problemes de les universitats, sobre els quals caldria incidir per tal de disposar de les eines necessàries i fer front als nous reptes de futur. En aquest sentit, els problemes que alguns sectors consideren «problemes fonamentals» del nostre sistema universitari, són: la poca flexibilitat de les seves estructures, l'escàs finançament, la política de personal i la poca participació dels seus membres.

Si pensem en les múltiples recomanacions que existeixen pel que fa als problemes identificats per millorar la situació, es resumeixen en les següents: nous sistemes de govern que incorporin la flexibilitat i l'autonomia; un sistema de finançament suficient per poder donar resposta a les noves titulacions i una nova política de personal que pugui garantir que els nous reptes docents i investigadors es podran dur a terme amb criteris de qualitat.

Una de les potencialitats del sistema és, sens dubte, la quantitat i la qualitat dels recursos humans. Destaquen com a punts forts, la motivació i les ganes del professorat a fer les coses bé. Un professorat il·lusionat, que treballa i participa activament en una organització eficaç i compromesa amb els seus objectius.

La universitat, davant del procés de Bolonya, segueix tenint, segons el meu parer, la mateixa finalitat de sempre. Per una part, ha d'oferir un currículum formatiu adequat per tal que les persones que estudien una carrera puguin trobar una ocupació en el mercat de treball i, per altra banda, que la formació rebuda els permeti posar en marxa la creativitat i el risc necessaris per ampliar el mateix mercat.

La formació en Educació Social, independentment del procés intern de cada universitat, haurà de basar-se en el coneixement de la professió. Es reconeixeran les oportunitats que ofereix el nou procés, tant per a les universitats com per als professionals, si es duu a terme un treball conjunt entre l'àmbit universitari i l'àmbit de la professió.

Mantenir una plataforma permanent de diàleg entre universitats i el sector professional potenciarà la reflexió conjunta i aportarà llum a alguns dubtes presents, com per exemple:

- És adequat el pla d'estudis establert pel que fa al perfil de formació en Educació Social?
- Quins són els criteris avaluadors de la posició estratègica de la titulació en relació amb el context intern i el context extern?
- El pla d'estudis establert, pel que fa al perfil de formació, potenciarà i incrementarà la mobilitat i donarà accés real al mercat de treball europeu?
- Les metodologies docents se centren realment en l'adquisició de competències i en el procés d'aprenentatge dels i de les estudiants?
- La delimitació curricular i professional de l'educadora i de l'educador social, restarà emmarcada i equilibrada en quatre dimensions fonamentals que són: la conceptualització o definició d'aquesta figura professional, els continguts formatius, els àmbits específics d'intervenció, les funcions o competències?
- En relació amb els principals ocupadors, que són les administracions públiques, tenen clar el seu encàrrec, allò que volen aconseguir i disposen de canals efectius per a la seva transmissió?
- El programa de formació que s'ofereix des de les universitats, ajudarà a definir quina hauria de ser la polivalència dels professionals d'Educació Social?

En aquesta nova i incipient etapa no s'ha d'obviar el paper actiu que tindran els Consells Assessors de cada Facultat, en la seva funció consultiva. Aquests constituïran una xarxa important de sinergies externes, testimoni de major obertura i col·laboració amb la societat.

Carme Panchón

Professora titular de la Facultat de Pedagogia de la UB
Subdirectora del CIIMU (Institut d'Infància i Món Urbà)
cpanchon@ub.edu

Es reconeixeran les oportunitats que ofereix el nou procés, tant per a les universitats com per als professionals, si es duu a terme un treball conjunt entre l'àmbit universitari i l'àmbit de la professió

Què aportarà Bolonya a la formació universitària?

El procés de Bolonya és un procés necessari i inevitable si es té en compte la situació de partida de les universitats europees a finals dels 90: l'heterogeneïtat dels sistemes universitaris europeus, les dificultats per a la circulació lliure de professionals titulats, la pèrdua d'atractiu universitari d'Europa en un món globalitzat i les inèrcies i pèrdua de competitivitat dels sistemes universitaris dels països europeus.

La Declaració de Bolonya (1999), precedida per la Declaració de La Sorbona (1998), va posar les bases per a la construcció de l'Espai Europeu d'Educació Superior orientat a la qualitat, la diversitat, la mobilitat i la competitivitat, amb dos grans objectius estratègics: l'augment de l'*empleabilitat* a escala europea i l'atractiu i visibilitat internacionals.

Característiques de la declaració de Bolonya són que va ser presa per Ministres d'Universitats (30 països), i se n'ha fet un seguiment cada dos anys: Praga (2001), Berlin (2003), Bergen (2005), Londres (2007), Benelux (serà el 2009). Ha comptat també amb el recolzament de les Conferències de Rectors Europeus: Salamanca (2001), Graz (2003), Glasgow (2005). El seguiment del procés es preveu que es donarà fins al 2010. Els objectius de la Declaració de Bolonya són, recordem-ho:

- Adopció d'un sistema comprensible i comparable de titulacions. Suplement al diploma.
- Adopció d'un sistema de dos nivells o cicles: *bachelor* (grau)-màster i doctorat (postgrau).
- Establiment d'un sistema de crèdits únic (ECTS)
- Cooperació per la qualitat
- Estimular la dimensió europea de la formació
- Promoció de la mobilitat.

L'adaptació de l'Estat espanyol al procés de Bolonya ha estat lenta i retardada. Després d'una primera etapa en què es creia que "España ya cumple", es va passar per llargs processos de discussió, de si l'estructura havia de ser 3+2 o 4+1, amb debats sovint bizantins i, a vegades, al marge de les necessitats socials i professionals. Es publicaren, finalment, els quatre Reials Decrets, amb l'estructura final del grau amb 240 crèdits i el màster amb un mínim de 60, amb directrius estatals per a algunes professions regulades i per a alguns màsters, i amb continguts comuns al primer curs i més flexibilitat per a les universitats. Això ha portat a una nova ordenació dels estudis universitaris i a una progressiva implantació des de 2008/09. El 2010/11 les universitats ja han d'oferir totes les titulacions, amb algunes novetats: La definició dels plans d'estudis en termes de competències, la posada en funcionament d'estructures modulars d'ensenyament i amb unes àmplies propostes de màsters oficials que, curiosament, varen ser desenvolupats abans dels graus i, a vegades, amb independència d'aquests.

Els reptes i oportunitats per a l'Educació Social són clars, ja que el context professionalitzant de Bolonya és a priori més proper de la cultura pròpia de les titulacions que tenen un clar perfil professional. La universitat resultant de Bolonya serà més professionalitzadora i això és una bona notícia per a l'Educació Social. La dimensió europea de la formació és una altra clara oportunitat per les majors facilitats per a l'intercanvi de coneixements mutus entre les professions socials en els diferents països europeus. També són oportunitats la tendència a la millora de la qualitat de la formació i el foment de la recerca i construcció de coneixement sense les quals una professió no es pot considerar plenament una professió superior universitària. Les conseqüències per a la formació d'educadors són també clares: grau de 240 crèdits (4 anys), allargament de la formació, que en definitiva hauria de suposar una millor preparació dels graduats. També la possibilitat d'accedir als màsters oficials i doctorat, crear especialitzacions i relacionar la formació amb la recerca i el doctorat.

També hi ha dificultats incerteses i alertes: La internacionalització és fonamentalment en anglès i això pot posar en situació d'inferioritat a la llarga les cultures locals més autòctones a les quals l'Educació Social és sensible. També la burocràcia nova o de sempre, i la que en concret s'està aplicant, pot limitar l'agilitat i la predicada autonomia. Finalment, la tendència a l'activisme i a la *hiperescolarització*, amb una lectura esbiaixada del que és el treball universitari i les competències, pot anar en detriment de la reflexió i de la dimensió de la universitat de formar professionals cultes i crítics. Aquesta última tendència es pot mitigar potenciant treballs rellevants, les competències transversals i les habilitats de pensament dels estudiants, tan necessaris en l'Educació Social. Això ja dependrà de com ho treballi cada universitat.

La universitat va néixer a Europa amb esperit de diàleg obert en la recerca de la veritat. Recuperar l'ànima d'aquelles primeres universitats, la seva obertura, autonomia i mobilitat i, en definitiva, recuperar Europa com a espai universitari, ha de ser un objectiu il·lusionant per a tots, i un pas necessari també en la construcció d'Europa.

La tendència a l'activisme i a la *hiperescolarització*, amb una lectura esbiaixada del que és el treball universitari i les competències, pot anar en detriment de la reflexió i de la dimensió de la universitat de formar professionals cultes i crítics

Josep Gallifa Roca
Universitat Ramon Llull
JosepGR@blanquerna.url.edu

▲ En el camí de Bolonya, com a punt de partida

L'Educació Social acredita una trajectòria científica, acadèmica i professional molt desigual. Potser, fins i tot, contradictòria si es prenen com a referència determinades maneres de projectar les seves concepcions, models i pràctiques en les realitats quotidianes, en els diferents àmbits en els quals concreten la seva tasca educativa els educadors i educadores socials. I, amb ells, altres professionals de l'Educació i del Treball Social (pedagogs, psicopedagogs, mestres, animadors socioculturals, mediadors familiars, treballadors socials, etc.) que han contribuït a obrir les portes de l'educació i de la societat a una tasca més plural, interdisciplinària i multiprofessionalment compartida.

Si amb els inicis del segle XX assistíem a una incipient formalització i institucionalització de les prestacions socials en les democràcies occidentals, tot invocant una participació més activa i qualificada dels qui s'haurien d'implícitar en el seu desenvolupament, el pas del temps ha anat conformant un escenari sociopolític, formatiu i professional cada cop més exigent amb ell mateix i amb la cobertura dels drets de la ciutadania, a la qual ha d'atendre en les seves necessitats, demandes i expectatives.

L'educació, que és un dret fonamental, forma part d'aquest entramat també per dret propi. Sense cap mena de dubte, li correspon estar a les escoles i en els sistemes educatius; tot i que no únicament, si de veritat es pretenen ampliar els horitzons temàtics, metodològics i contextuals de les pràctiques educatives a altres maneres d'educar i educar-se, des de la infància fins a la vellesa.

Potser hàgim de recordar que, amb l'aspiració a més i millor educació per a tots, conclouia el vell segle: una de les èpoques més convulses i accelerades que ha experimentat la humanitat, traslladant al nou mil·lenni una mirada renovada sobre l'educació *en, per a i amb* la societat, diversificant les opcions per a la formació i l'aprenentatge (a saber, fer, conèixer i ser) de les persones, així com de la comesa que han d'acomplir els seus professionals.

En aquest marc l'Educació Social ha incrementat significativament el seu protagonisme a les universitats, i amb ella, també els diferents sabers –molt especialment la Pedagogia Social– que han contribuït al desenvolupament dels seus plantejaments teòrico-pràctics. Una Educació Social que va arribar a les aules universitàries més tard del que hagués estat desitjable; però en les que ja hi és per romandre-hi. Per això, i tot i tenint en compte el molt que ara ens neguiteja el seu futur, bo serà tenir memòria per tal de reconèixer-nos en el seu passat, tot valorant els diferents processos i assoliments que van possibilitar el seu sorgiment i consolidació com una de les propostes formatives més desafidores de totes les que s'han incorporat als ensenyaments superiors en el nostre país, promovent importants innovacions en els continguts i en els processos d'ensenyament-aprenentatge en les Facultats i Escoles Universitàries que imparteixen títols d'Educació; i també en els seus exteriors a través del *Practicum*. Sovint, comptant amb la generosa col·laboració de les Associacions i Col·legis Professionals d'Educadores i Educadors Socials, de moltes entitats,

institucions, organismes, professionals, etc. que van eixamplar la formació dels titulats en Educació Social fins a fronteres no sempre imaginables.

La convergència en l'Espai Europeu de l'Educació Superior (EEES), amb les adaptacions i revisions que contempla el procés de Bolonya (1999), pot i ha de suposar un nou punt d'inflexió en la construcció científica, acadèmica i professional de l'Educació Social. D'una banda, perquè com hem argumentat en una altra avinentesa, són moltes les lliçons apreses al llarg dels darrers anys sobre les fortaleces i febleses d'un títol que no solament refereix els seus continguts a l'educació, sinó que per ell mateix ha de ser educatiu, pedagògicament i socialment. Per altra banda, perquè ens trobem –amb totes les incerteses i qüestionaments que es puguin fer– davant d'una de les oportunitats més estimables per fer que l'Educació Social sigui un dels entorns més acollidors de tots els que s'obren a la formació i professionalització en l'educació i, en general, en totes aquelles pràctiques que aspirin a millorar el benestar i la qualitat de vida dels ciutadans.

La congruència que ha d'existir entre el que es proposa i disposa, o entre el que s'anticipa com a programa (en termes de perfils, objectius, competències, sistemes de formació i avaluació, continguts, etc.) i allò que s'aconsegueixi en la pràctica, serà un component clau a l'hora de jutjar les decisions que ara s'adoptin (per exemple, en les propostes curriculars del Grau en Educació Social per part de cada universitat) i allò que després s'haurà de fer, un cop verificats i implantats els títols. En tot cas, tot i admetre que el desenvolupament dels seus ensenyaments ha de ser objecte d'una contínua avaluació i renovació, en els termes i efectes que afavoreixin la progressiva millora dels seus fonaments i orientacions.

Res no serà fàcil, tant més quan és molt allò que s'anticipa o espera d'aquest procés de reforma universitària, que homologarà el Grau en Educació Social al conjunt dels títols que s'imparteixen a Espanya i Europa, mirant de combinar el seu caràcter *universal* amb les particularitats contextuais de cada universitat. I, en conseqüència, ajustar els títols a una doble intencionalitat: en primer lloc, la que permeti posar èmfasi en allò que ha de ser comú a la formació de tot educador o educadora social, que es consideri imprescindible per ser identificat com a tal; en segon lloc, incorporar les peculiaritats diferencials dels centres i departaments universitaris (línies d'investigació, especialització del professorat, etc.), de les entitats que col·laboren en el *Practicum*, de les polítiques educatives i socioculturals, etc. a cada títol, en benefici de la formació dels estudiants i de la seva inserció en el món laboral.

No obviarem tot el que això suposa de repte, traduït en compromisos i responsabilitats de les universitats, per procurar que en els propers vint anys –un temps raonable per valorar l'abast d'allò que avui es decideixi– l'Educació Social aconseguixi un més gran arrelament en les seves estructures docents i investigadores, a la qual cosa caldrà afegir una presència més visible en les iniciatives d'extensió i projecció universitària, d'acord amb el tractament que en el Grau tindran alguns continguts que els són inherents (Educació de l'Oci, Animació Sociocultural, Desenvolupament Comunitari, etc.). Sigui com

Ens trobem davant d'una de les oportunitats més estimables per fer que l'Educació Social sigui un dels entorns més acollidors de tots els que s'obren a la formació i professionalització en l'educació

sigui, mostrant el decidit afany d'avançar en altres metes: assolir una més gran autonomia en la creació i transferència dels coneixements en els que es fonamenta, participant de manera més intensa en processos d'I+D+i; dotar d'una major consistència epistemològica i de praxi en el seu currículum; augmentar la interacció amb altres titulacions i professions; o millorar les vies habilitades per a la formació contínua (màsters, doctorats, congressos, processos d'investigació-acció, etc.) dels seus titulats. Tot això sense que puguem o hàgim de sostreure'ns del canvi de rumb que han de donar els seus professors i professores a la universitat, molts d'ells ancorats encara en una lectura restrictiva i tímida de les relacions que cal establir entre allò educatiu i allò social.

Sortosament, en
contra del que
pugui semblar, el
que avui
resumim en
Bolonya no és un
punt d'arribada
sinó de partida

Sortosament, en contra del que pugui semblar, el que avui resumim en *Bolonya* no és un punt d'arribada sinó de partida. L'Educació Social té bagatge i equipatge per recórrer el millor dels seus itineraris. I ha de fer-ho. Malgrat això, no haurà de confiar –per molta poètica que ho adorni– amb només “*hacer camino al andar*”. Hi ha camins que ni es poden ni s'han d'improvisar, ni fiar-los únicament a la voluntat o a l'ímpetu dels caminants.

José Antonio Caride Gómez
Universitat de Santiago de Compostela
President de la *Sociedad Iberoamericana de Pedagogía Social*
joseantonio.caride@usc.es